

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИХ, ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У КРАЄ- ТА КРАЇНОЗНАВСТВІ

Артёмова М.Г. (Україна, м. Ужгород)

Входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства, зростання на цій основі інтенсифікації інформаційних потоків вимагає переборення науково-технічної спеціалізації в контексті універсалізації та інтеграції знань як одного із головних чинників формування нової наукової парадигми. Зважмо при цьому, що сьогодні за 40 хвилин в світі генерується стільки ж інформації, скільки її є в Британській енциклопедії. Якщо в 70-ті роки ХХ століття об'єм наукової інформації подвоюється кожні 5 років, то в 80-ті цей процес триває кожні 2 роки, а в 90-ті ХХ ст. подвоєння відбувалось кожен рік. Відомо, що у 1980 році в світі видавалося понад 100 тис. наукових журналів, де публікувалися більше 2 млн. статей; у рік видавалося понад 10 тис. наукових книг; спеціальні публікації, такі як бюлетені, звіти про конференції, симпозиуми, реферати видавалися до 2 млн. за рік, при цьому темп цих видань зростав на 10 % за рік [1]. У ХХІ столітті об'єм наукової інформації є надзвичайно великим та постійно зростаючим, що зумовлено бурхливим розвитком науки, технологій та процесів комунікації, інформаційно-технологічної війни, які забезпечують швидке накопичення, поширення та доступність наукових даних у різних форматах. Цей експоненційний ріст вимагає від науковців упровадження нових методів пошуку, аналізу та використання інформації для ефективної роботи з великими масивами даних.

А це вимагає багатоаспектного підходу до сучасної філософії освіти, педагогічної теорії і практики, які характеризуються *посиленням до міждисциплінарного філософсько-рефлексивного, інтеграційного аспектів* інтердисциплінарних, трансдисциплінарних зв'язків на основі принципів природовідповідності, взаємодоповнюваності природничо-наукової методичної традиції й гуманітарних способів пізнання, цілісності, інтеграції соціально-гуманітарних та природознавчих галузей знань, редукціонізму, синергетичного, системного, гносеологічного, герменевтичного, діяльнісного, інформаційного підходів, *що виокремлюють*:

- постнекласичну освіту (В. Кизима, В. Лук'янець, В. Лутай, В. Рижко, В. Онопрієнко та ін.); ноосферну освіту (В. Вернальський, В. Поздняков, Н.Маслова та ін.);

- філософську інтегративну освіту, що ґрунтується на феноменологічних та герменевтичних засадах комунікативної раціональності (Р. Арцишевський, М. Іванчук, С.Клепко та ін.) та базується на *трьох основних концепціях – гармонійної цілісності*, що сприяє реалізації ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи управління освітою, *релятивістсько-плюралістичної*, яка визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими та *синтетичної концепції*, що поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними (асоціюються з дослідженнями Джона Дьюї, Г.Сковороди, . І. Франка, М. Драгоманова, Д. Чижевського, Л. Українки, А. Макаренка, В. Сухомлинського, сучасними дослідниками В. Андрущенко, Л. Губернським, С. Гершунським, В. Кременем, С. Кримським, С. Клепком, К. Корсаком, М. Култаєвою, В. Лутаєм, М. Михальченком та ін.);

- трансдисциплінарність постнекласичної, ноосферної, синергетичної, інтегративної суспільнознавчої освіти (Л. Губернський, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Онопрієнко, В. Поздняков, М. Прокоф'єва, О. Савченко та ін.).

Саме інтегративний процес, сутнісність інтердисциплінарних зв'язків ведуть до інтегративного продукту на основі інтеграції окремих розвивальних ресурсів, коли досягається новий рівень системної цілісності об'єктів на основі системних властивостей цілого з двоєдиною природою *для отримання надрезультату* – нових системних

властивостей цілого – цілісну гармонійну людину, яка інтегрує особистісну, професійну та громадянську складові в сучасних умовах.

Відзначимо, що термін «інтеграція» в освіті практично не вживався до ХІХ століття. Однак на межі ХІХ–ХХ століть відбувається процес «цементації наук», утворення зв'язків між раніше розпорошеними науковими галузями, з'являються нові міждисциплінарні напрями дослідження у контексті:

- ролі інтеграції у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Запорожець, О. Леонт'єв, А. Лурій та ін.);

- уточнення змісту термінів «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція», конкретизації категоріально-понятійного апарату, визначення педагогічних понять «міжпредметних зв'язків» та «інтеграції» як самодостатніх дидактичних одиниць (А.Беляєва, В. Безрукава, М. Борулава, М. Махмутов);

- міждисциплінарного підходу при розкритті у дослідженнях (Е. Велихов, В. Зінченко), взаємозв'язку гуманітаризації та інтеграції загальної освіти (В. Розумовський, Л. Тарасова);

- розробки теорії формування інтегрованих курсів як самостійної галузі педагогіки, (Я. Собко, О. Косенко, М. Лукашенко, Ж. Ольховською, А. Назаретян, М. Ващенко, М. Іванчук, І.Козловська, І.Підласий, О.Пометун, В. Пономарьова, В. Острожинський, Н.Рудницька, Н. Тарнавська, Т. Смагіна, Т. Чернецька та інші).

На перетині ХХ – ХХІ ст. зусиллями вчених-педагогів була створена досить струнка система поглядів і уявлень, які *розкривають поняття інтеграції в педагогічному процесі*, де визначальними при цьому виступають:

- інтеграційні форми освіти (культурно-освітній центр, гуманітарно-педагогічний центр, інклюзивна освіта, цілісна школа, цілісний інститут післядипломної підготовки вчителів і т.п.),

- інтеграційні технології (проблемне навчання, вітагенне навчання, контекстне навчання), інтеграція словесних, практичних та лабораторних методів; ситуаційні методи; різні види аналогів, когнітивних методів; міжпредметні зв'язки (горизонтальні, вертикальні), інтеграція навчання і виховання, теорії і практики, позаурочної роботи тощо

- інтеграційні форми навчання (інтегративні блоки, предметні інтегровані уроки, інтеграційний семінар, інтеграційна лекція, проєкти, екскурсії, тематичні дидактичні ігри, театралізовані заняття, конференції, круглі столи, прес-конференції, диспути та уроки-рольові ігри, інтеграційний іспит, інтеграційний день і т.п.) [2].

Розглянувши основні підходи до проблем інтердисциплінарних зв'язків, створення інтегративного продукту виокремимо основну **мету дослідження**, визначивши концептуальні основи сутності інтердисциплінарних, трансдисциплінарних зв'язків саме у крає- та країнознавстві, де особливо прослідковується створення стійкого методологічного каркасу мислення при динамічному багатоманітному аналізі світопростору, що охоплює усі сфери життєдіяльності в умовах глобалізованого світу як окремої людини, народів у окремо взятій країні, державі, народів планети загалом.

Відтак, *краєзнавство* в інтердисциплінарному контексті розвитку сучасної освіти і науки – це концепція, яка розглядає краєзнавство як комплексний підхід до вивчення території, що інтегрує знання з різних дисциплін для розуміння її сучасних процесів та перспектив розвитку, що дозволяє поглибити знання про регіон, розширити наукові дослідження та покращити освітні практики, звертаючи увагу на взаємозв'язки між природними, соціальними, культурними та економічними аспектами території.

Особливо ціннісним є розгляд цих проблем із врахуванням не лише географічного розміщення Закарпаття як єдиної області України на кордонах чотирьох держав Європейського Союзу та членів НАТО – Угорської Республіки, Чеської Республіки, Словачької Республіки, Румунії, але й міжнародних відносин, де закладені, починаючи від найдавніших часів до сьогодні, глибокі історичні, політико-правові, соціально-економічні, релігійно-культурні, міждержавні корені.

При цьому, концептуальні основи інтердисциплінарних та трансдисциплінарних зв'язків у краєзнавстві та країнознавстві які є складними системами, що потребують комплексного підходу прививченні регіону, що вимагає інтеграції знань з різних наук (історія, географія, економіка, етнографія, мовознавство, культура, релігієзнавство тощо) для розуміння складних процесів, а також переосмислення меж між академічними дисциплінами для вирішення реальних суспільних проблем через створення нових знань на стику дисциплін. *Інтердисциплінарність* об'єднує різні галузі для спільної мети, тоді як *трансдисциплінарність* виходить за межі академічних дисциплін, інтегруючи знання з науки та практики для створення нового, цілісного розуміння.

Інтердисциплінарні зв'язки вимагають об'єднання знань та методів різних дисциплін (наприклад, історії, географії, етнографії, мовознавства, культурології, медицини, міждержавних відносин тощо) для більш глибокого аналізу конкретного регіону чи країни з метою створення більш повного та комплексного уявлення про краєзнавчі та країнознавчі об'єкти, які мають багатогранну природу.

Вони застосовуються при розробці освітніх програм, де вивчаються історичні аспекти розвитку регіону в контексті його географічного положення, економічного устрою та етнічного, релігійного складу населення.

Трансдисциплінарні зв'язки виходять за межі традиційних академічних дисциплін для створення нового знання та вирішення складних, реальних суспільних проблем з метою інтеграції наукових знань, знань практиків та інших зацікавлених сторін для пошуку інноваційних рішень у сфері крає- та країнознавства

Для них визначальними є:

- *співпраця з місцевими громадами* через включення знань та досвіду місцевих жителів у процес розробки програм для створення більш релевантних та практикоорієнтованих освітніх та наукових проєктів;

- *міждисциплінарні проєкти* на основі розробки спільних освітньо-наукових програм, які об'єднують експертів з різних сфер (наприклад, істориків, правників, соціологів, економістів, екологів, культурних діячів, церковнослужителів, міжнародників і т.п.) для комплексного дослідження регіону, врахуванням унікальних особливостей, а також їх зв'язків із загальносвітовими процесами;

- *вирішення актуальних проблем* з використання трансдисциплінарних підходів для аналізу та вирішення проблем, таких як збереження історико-культурної спадщини, сталий розвиток регіону, чи управління міграційними процесами, поєднання теоретичних знань з практичним досвідом для формування професійних компетенцій.

Країнознавство – це синтетична наукова дисципліна, що синтезує та узагальнює різноманітні дані про політичну, економічну, соціальну, культурологічну сфери життєдіяльності суспільства, освіти в цілому, окремих регіонів, держав, країн [3]. *Вона вивчає:* географічне розташування міжнародних туристичних центрів; природні, антропогенні, соціально-економічні ресурси.

Об'єктом вивчення країнознавства є країни як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу, а також їх великі частини (райони, штати, області, провінції тощо) і різні міждержавні, регіональні та глобальні угруповання. *Предмет* країнознавства охоплює міжнародний вимір діяльності держав та розвитку їхніх взаємовідносин з іншими суб'єктами глобального політичного простору в рамках окремих регіонів та світу в цілому, стосується сфери інтересів різних природничих, гуманітарних і соціально-економічних наук: географії, політології, історії, економіки, культурології, релігієзнавства, етнології, мовознавства тощо. Відтак, виділяються й різні напрями країнознавства – географічне, історичне, економічне, політологічне, культурологічне, етнологічне, культурно-лінгвістичне, міжнародне та ін.

Для побудови комплексної країнознавчої характеристики країнознавство у порівнянні з краєзнавством використовують більш форматні методи країнознавчих досліджень: загальнологічні, теоретичні, соціологічні, соціально-психологічні, порівняльні

(компаративні), емпіричні, системно-функціональні, діяльнісні [4]. Тому комплексна країнознавча характеристика країни містить значно широкоформатну інформацію про країну, державу, зокрема: територію та її географічне розташування; природу і природокористування; народонаселення; суспільство; історичний розвиток; господарство; культуру; зв'язки з Україною (дипломатичні відносини, політична, економічна, військова, культурно-гуманітарна співпраця, кількість українців, які постійно мешкають в країні, українські громадські організації, відомі у світі особистості з українськими коренями і т.п.).

Відтак, країнознавство у поєднанні з краєзнавством, проводить дослідження у **двох основних вимірах**:

- *науково-теоретичному*, розробляючи цілісну концепцію розвитку та функціонування всього суспільства із урахуванням співвідношення і взаємозв'язку між різними системами суспільної організації (політичною, соціальною, господарською, правовою тощо);

- *навчальному* – озброюючи дослідників, студентів теоретичними знаннями в галузі різних сфер життя окремих країн і регіонів, а також практичними вміннями побудови комплексних країнознавчих характеристик із використанням набутих знань і дослідницьких країнознавчих методів.

Окрім комплексного країнознавства у поєднанні з краєзнавством, широкого розповсюдження набули цільові або проблемні країнознавчі дослідження. У залежності від завдань дослідників, їх поділяють на наукове, навчальне, геоінформаційне, культурно-просвітницьке, прогнозне й конструктивне, військово-географічне, історико-географічне, культурно-географічне, політико-географічне, релігійне, спортивне, туристичне, демографічне, етноконфесійне, медико-географічне, екологічне, лінгвістичне крає-, країнознавство, а також країнознавче забезпечення зовнішньої політики тощо.

Загалом, *цінність* даного дослідження для науки полягає у стимулюванні нових досліджень на стику різних галузей знань, що дозволяє отримати більш глибокі та об'єктивні результати, а також знайти шляхи для сталого розвитку регіонів, країни, держави.

Актуальність в освіті визначається можливістю розробки інноваційних навчальних програм, що сприяють формуванню у педагогічних, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти цілісного бачення свого регіону та усвідомленої громадянської позиції.

Практичне застосування в освіті полягає в розробці міждисциплінарних курсів, проєктної роботи, створення краєзнавчих ресурсів та музеїв, що інтегрують різні типи інформації про регіон, країну, державу, світову спільноту. Особливо значимим є надання обґрунтованих рекомендацій для сталого розвитку регіонів, враховуючи комплексний аналіз усіх наявних ресурсів та загроз в сьогоdnішніх умовах довготривалої несправедливої російсько-української війни з 2014 року, широкомасштабного вторгнення рашистської росії в Україну з 24 лютого 2022 року.

Важливе місце повинно відводитися проведенню спільних дослідницьких проєктів, що охоплюють різні аспекти життя регіону, наприклад, вивчення впливу екологічних змін за наслідками довготривалої загарбницької російсько-української війни з 2014 року по т.ч. на соціально-економічний розвиток, психолого-медичний стан населення України і т.п.

Література.

1. Вознюк О.В, Знаннєва інтеграція як основа інтердисциплінарності педагогіки // *Interdyscyplinarnosc pedagogiki i jej subdyscypliny / Pod red. Z.Szaroty, F. Szioska. – Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologi Eksploatacji, 2013. – S.707–717.*

2. Арцишевська М. Р. Інтеграція змісту освіти: [монографія] / М. Р. Арцишевська, Р. А. Арцишевська. – Луцьк: «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки, 2007. – 316 с.; 2. Божко Н. Інтегративний підхід до навчання контексті реформування системи освіти в Україні. Молодь і ринок. 2018. 7 (162), лип. С. 84–89; Кремень В.Г. Система освіти України: сучасні тенденції і перспективи // *Професійна освіта: педагогіка і психологія: Українсько-польський журнал / За ред. І.Зязюна, Н.Ничкало, Т. Левсовицького, І.Вільш. – Київ –Ченстохова: ЗАТ «Віпол», 2000. Видання II. – С. 11 – 30; Лавніков О. А., Лесик А. С. Інтегративний підхід у системі вищої освіти: поняття і особливості.*

Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology». 2020. Т. 1, № 19. С. 195–199. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2020-1-19-23> (дата звернення: 28.06.2022).

3. Країнознавство: підручник / В. П. Крижанівський, М. С. Дорошко, В. І. Головченко та ін.; за ред. [М. С. Дорошка]. 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2012. 439 с. + 16 с. (карти). – (Вища освіта ХХІ ст.); Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин, Л. О. Дорош, О.Н. Горбач; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 296 с.: іл. – ISBN 978-617-607-322-2

4. Кривонос Р. Країнознавча характеристика як засіб отримання та передачі наукового знання про країни світу. // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2015. – № 9. – http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2642/2348.

5. Країнознавство: теорія та практика: підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Ю. С. Занько, Н. М. Ганич; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К.: ЦУЛ, 2012. – 528 с. – Бібліогр.: с. 523–525 (88 назв). – ISBN 978-611-01-0288-9; Регіоназнавство : підручник / В. В. Копійка, В. П. Крижанівський, М. С. Дорошко та ін. ; [за заг. ред. академіків НАН України Л. В. Губерського і В. А. Смолія]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 642 с.; Регіоназнавство: підручник / М.С.Дорошко, П.М.Ігнат'єв, Б.О.Черкас та ін.[за заг. ред. М.С.Дорошка]. 2-е вид., переробл. і доповн. – К. : Видавництво «Укрбланковидав», 2017. – 492 с.; Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2002. – 587 с. – Бібліогр.: с. 577–579; Туристичне країнознавство. Європа: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Мальська, М. З. Гамкало, О. Ю. Бордун. – 2-ге вид., стер. – К.: ЦУЛ, 2010. – 224 с. – Бібліогр.: с. 220–221 (45 назв). – ISBN 978-966-364-834-7.

Артюмова М.Г., докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук, директорка НДІ філософії, богослов'я та аналітики Карпатського університету Августина Волошина, дійсна членкиня (академкиня), вчена секретарка Міжнародної академії богословських наук (Україна, м. Ужгород).

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИХ,
ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У КРАЄ- ТА КРАЇНОЗНАВСТВІ //**

Збірник матеріалів ЗППО XIII регіонального науково-методичного інтернет-семінару 7 – 8 05. 2025 р. «КРАЄЗНАВСТВО В ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНОМУ КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ». – Ужгород, ЗППО, 2025.